

Оцінювання ефективності використання основного капіталу підприємств регіону на засадах рейтингування

Обґрунтовано доцільність застосування рейтингування в умовах оцінювання ефективності використання основного капіталу суб'єктів господарювання. Доведено необхідність здійснення рейтингового оцінювання підприємств у розрізі фінансово-економічної, технологічної, виробничої, кадрової та ринкової сфер та окреслено індикаторне наповнення кожної із сфер з метою забезпечення багатокритеріального рейтингування.

***Ключові слова:** рейтингування, рейтинг, методика полікритеріального рейтингування, індикатор, основний капітал підприємства.*

З метою забезпечення ефективного функціонування, а також для нарощення рівня конкурентоспроможності діяльності підприємств у національному та міжнародному бізнес-середовищі їх керівники та власники повинні своєчасно виявляти несприятливі тенденції у розвитку та коректно прогнозувати ймовірність настання негативних змін у фінансово-економічному становищі, розробляючи адекватні шляхи виходу з кризових ситуацій із якнайменшими втратами часу та ресурсів. Однією із умов успішного вирішення цього завдання є проведення моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовища суб'єктів господарювання на перманентній основі, що забезпечить безперервний процес відстежування ефективності функціонування та встановлення перспектив розвитку ключових сфер діяльності підприємств. При цьому одним із ключових об'єктів моніторингу для вітчизняних підприємств виступає основний капітал, від рівня ефективності формування та використання якого повністю залежать їх виробничі та реалізаційні можливості. Основний капітал, включаючи кошти, вкладені у спорудження будівель, придбання машин, обладнання, інструменту та інших основних фондів, а також фінансові вклади у власні та сторонні цінні папери, нематеріальні активи, становить ключовий внутрішній інвестиційний ресурс підприємства, а отже є запорукою його виживання та розвитку у довгостроковому періоді.

Методики побудови та функціонування дійсно ефективних систем моніторингу основних параметрів ефективності використання капіталу сьогодні найчастіше є конфіденційною та, відповідно, дороговартісною інформацією спеціалізованих організацій, що значно обмежує можливості їх використання на вітчизняних промислових підприємствах в умовах перманентної кризи фінансування. Альтернативним рішенням за таких умов є налагодження власного інструментарію моніторингу як елементу управлінської системи підприємства, в основі якого сьогодні все частіше застосовують рейтинговий підхід, якість, повнота та достовірність результатів якого залежить від комплексності, системності та інструментального забезпечення процесу рейтингування підприємств. Варто наголосити, що в межах здійснення рейтингування діяльності підприємницьких структур слід зосередитись на розвитку його полікритеріальних засад, що обумовлена складністю та багатогранністю їх виробничо-господарської діяльності у сучасних умовах.

З метою виконання рейтингом функції комплексного діагностичного індикатора, він повинен базуватися на ретельно відібраному та адекватно опрацьованому наборі показників та критеріїв їх оцінювання, що найвиразніше відображають результативність об'єкта рейтингування в усіх сферах його функціонування. Саме тому показниково-критеріальне наповнення має вирішальне значення у рейтингуванні, адже саме від підходів щодо вибору та особливостей узагальнення індикаторів фінансово-економічного, виробничо-інноваційного, технологічного та маркетингового характеру залежить успішність рейтингової процедури та об'єктивність рейтингових оцінок і ренкінгів, як її підсумків.

Проблеми побудови комплексних рейтингових систем індикаторного оцінювання підприємств у своїх працях вирішують як фахівці у сфері рейтингування (науковці та аналітики рейтингових агентств), так і дослідники у суміжних сферах (фінансового менеджменту, економічного аналізу, економічної діагностики, економіко-математичного моделювання тощо). При цьому, основна увага зосереджена на сутності показників (їх кількості, змістовому наповненні), за допомогою яких формується система рейтингування, а також методах їх опрацювання для виведення найбільш ефективної рейтингової оцінки. Разом з тим, важливим моментом, значимість якого дещо нівелюється в процесі побудови рейтингової системи,

виступає з'ясування ключових принципів відбору рейтингових показників, дотримання котрих дасть змогу мінімізувати вплив “людського фактора” на даному етапі, а отже, попередити можливість різноманітних маніпуляцій для уникнення втрати рейтинговою оцінкою своїх основних ознак – дієвості та адекватності. Пропонуємо здійснювати відбір груп показників для побудови рейтингових систем оцінювання машинобудівних підприємств відповідно до таких принципових засад [1]:

1) комплексної збалансованості (передбачає кількісно-якісне наповнення ключових груп показників, що забезпечують багато-аспектне врахування особливостей функціонування усіх сфер підприємства та взаємозв'язків між ними);

2) повноти та достовірності вхідної інформаційної бази (наявність злагодженої системи інформаційного забезпечення рейтингування для розрахунку показників, та, одночасно, застосування лише офіційних та/або ґрунтовно перевірених інформаційних джерел);

3) формалізованості (усі показники мають бути вимірювані, а індикатори якісно-описового характеру повинні зводитися до розрахункового вигляду);

4) зіставності (усі показники повинні бути порівнювані між собою, тобто мати єдині одиниці вимірювання);

5) критеріальності (можливості для встановлення чіткого діапазону значень обраних показників для їх ідентифікування та однозначного з'ясування динаміки розвитку);

6) протидії мультиколінеарності (усунення із переліку коефіцієнтів тих, що перебувають у тісному взаємозв'язку чи дублюють один одного);

7) відповідності (обраному методу та методиці рейтингування);

8) оптимальної чисельності (кількість показників у кожній групі повинна бути мінімальною, проте достатньою для побудови адекватної рейтингової оцінки);

9) прогностичності (вибір показників повинен здійснюватися таким чином, щоб забезпечити не лише діагностику поточного стану функціонування суб'єкта господарювання, а й уможливити прогнозування подальших тенденцій його зміни);

10) адаптивності (коригування в бік розширення чи звуження відповідно до вимог користувачів).

Взявши на озброєння вказану сукупність принципіальних засад, перейдемо до безпосереднього формування комплексної системи

показників для здійснення рейтингового оцінювання діяльності промислових підприємств.

Провівши аналіз літературних джерел та результатів багаторічних методико-методологічних напрацювань фахівців рейтингових агентств та інших суб'єктів господарювання, варто зазначити, що для рейтингування пропонується до застосування доволі широкий набір різноманітних показників та коефіцієнтів. При цьому, доцільно зазначити, що у переважній більшості вони зосереджені на з'ясуванні стану кредито- та платоспроможності об'єктів рейтингування. Визначення рівня та постійний моніторинг цих характеристик на базі розрахунків так званих кредитних рейтингів, безсумнівно, є надзвичайно важливим напрямком у межах фінансово-господарського управління на підприємстві, адже при цьому відбувається формування своєчасної та об'єктивної інформації щодо ефективності співпраці суб'єкта господарювання із зовнішніми контрагентами (покупцями, постачальниками, кредиторами, акціонерами тощо). Акцент на доцільності за допомогою рейтингового оцінювання встановлювати здатність підприємства розраховуватися за кредитами та іншими борговими зобов'язаннями простежуємо і в нормативно-правовому забезпеченні рейтингової діяльності. Це стосується як міжнародного регулювання рейтингової діяльності, що знаходить своє відображення у нормативних документах Міжнародної Організації Регуляторів Фондового Ринку IOSCO і впливає на рейтингування в Україні внаслідок масштабної діяльності міжнародних рейтингових агентств на внутрішньому ринку та активізації міжнародної економічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання, так і національного законодавства. Так, у базовому нормативному документі для формування національної системи рейтингування – Розпорядженні Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) “Про схвалення Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання” від 01.04.2004 р. №208-р. встановлюються вимоги та визначаються критерії дослідження під час проведення рейтингування обраних об'єктів із метою визначення кредитних ризиків, що з ними пов'язані, та присвоєння на цій основі кредитних рейтингів за Національною рейтинговою шкалою. Сама Національна рейтингова шкала, що введена в дію відповідною Постановою КМУ №665 від 26.04.2007 р., розроблена виключно для користування з метою визначення кредитоспроможності та надійності акцій

позичальника – об'єкта рейтингування, що може змінюватися від інституційного до спекулятивного рівня у довго- та короткостроковій перспективі. Також, у Рішенні Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку “Про схвалення Методичних рекомендацій щодо створення та розвитку незалежних інформаційних та рейтингових агентств, що спеціалізуються на наданні інформаційних послуг на фондовому ринку України” від 31.08.2004 р. №370, чітко вказуються два ключові види рейтингів залежно від об'єкта оцінювання, а саме: “кредитний рейтинг позичальника (суверенний рейтинг, рейтинг адміністративно-територіальних утворень, кредитний рейтинг підприємств); рейтинг цінних паперів з фіксованим доходом”. Із наведеного вище можемо зробити висновок, що у сучасних умовах значення рейтингування є недооціненим, зокрема практично повністю ігнорується можливість його застосування як дієвого інструменту самоаналізування в умовах комплексного рейтингового оцінювання підприємства.

Отже, потребує вирішення проблема непоказовості існуючих методів рейтингування та розроблених на їх базі методик. Вона пов'язана із тим, що, по-перше, для побудови рейтингів використовуються для аналізування переважно фінансово-економічні результати діяльності досліджуваних об'єктів без наповнення результатами функціонування виробничої, технологічної, ринкової, кадрової сфер, що не дозволяє стверджувати про комплексність рейтингового оцінювання. Крім того, відображаються лише кінцеві рейтингові оцінки, в той час як вагомість проміжних результатів (часткових рейтингів) нівелюється, хоча часто має значно більше значення, ніж комплексний показник.

Для вирішення цієї проблеми пропонуємо, насамперед, розглядати багатогранну площину функціонування об'єктів рейтингування (на прикладі промислових підприємств) у розрізі наступних різноспрямованих сфер: фінансово-економічної (Ф), виробничої (В), технологічної (Т), кадрової (К) та ринкової (Р).

Обґрунтовуючи вагомість рейтингового оцінювання фінансово-економічної сфери функціонування об'єктів рейтингування, слід зазначити, що особливості накопичення та розподілу грошових коштів з метою вчасного та достатнього забезпечення промислових підприємств ресурсами, які необхідні для безперебійного здійснення виробничо-господарського процесу, відіграють сьогодні вирішальну роль для виживання та поступу зазначених виробничих структур у вітчизняних умовах господарювання. Виняткова важливість

комплексного відстеження стану фінансово-економічного забезпечення об'єктів рейтингування підтверджується також наявністю у вітчизняному законодавстві низки нормативно-правових актів, у котрих регламентується структура фінансових показників і критерії їх оцінювання та інтерпретування для моніторингу стану суб'єктів господарювання із різними цілями [2-7]. Хоча, результати ґрунтовних досліджень показали, що однозначного переліку фінансових показників для проведення оцінювання немає, а в окремих випадках надаються різні формули для розрахунку одних і тих же показників, а тому жодна із відомчих регулювальних методик не може бути директивною (прийматись за еталон), а носити лише рекомендаційний характер [8, с. 323-332]. Окрім цього, за результатами аналізування літературних джерел щодо рейтингового оцінювання підприємницьких структур виявлено, що саме фінансові показники формують базове підґрунтя більшості вітчизняних та іноземних рейтингових методів та методик. Ключовими напрямками, що аналізуються в межах дослідження фінансового стану підприємств, є рівень їх фінансової стійкості, ліквідності (платоспроможності), стан ділової активності (оборотності) та прибутковості функціонування. Як відомо, спектр показників для оцінювання зазначених напрямів є надзвичайно широким: в практиці американського фінансового аналізу їх зустрічається близько двох тисяч, вітчизняні науковці та фахівці-практики пропонують понад 200 фінансових параметрів для оцінювання. Тому, з метою дотримання принципу оптимальної чисельності, а також уникнення ризику мультиколінеарності, рівень якого значно зростає із застосуванням великої кількості показників, за фінансово-економічним вектором обрано такі найбільш репрезентативні індикатори: коефіцієнти фінансової незалежності, поточної ліквідності, капіталовіддачі, а також рентабельності власного капіталу.

З-поміж показників фінансової стійкості обрано коефіцієнт фінансової незалежності (далі – Φ_1), який вказує на те, яким є рівень забезпечення активів підприємства власними коштами, тобто діагностує, чи існує загроза переходу прав, пов'язаних із управлінням майном підприємства від його власників до кредиторів (нормативне значення: 0,5-0,8). Вибір цього показника обумовлений тим, що, сьогодні, як свідчать офіційні статистичні дані, промислові підприємства зіткнулися із гострою проблемою втрати фінансової

самостійності, адже за період із 2007 по 2012 рр. лише у 2007 р. досліджуваний коефіцієнт перебував у межах нормативного значення ($\Phi_{1(2007)}=0,53$). За наступний 5-ти річний період спостерігалось перманентне скорочення Φ_1 у середньому на 6% щорічно, який у 2012 р. встановився на рівні 0,356 і став сигналізатором того, що де-факто контроль над вітчизняними промисловими підприємствами сьогодні здійснюють не їх власники, а кредитори.

Для оцінювання платоспроможності об'єктів рейтингування (промислових підприємств) обрано коефіцієнт поточної ліквідності (коефіцієнт покриття) (далі – Φ_2), котрий у загальному випадку розраховується як відношення обсягу оборотних активів підприємства до величини його поточних зобов'язань за певний період (нормативне значення: 1-2). Надання переваги Φ_2 , на противагу іншим показникам ліквідності (швидкої та абсолютної), пояснюється тим, що, окрім грошових коштів, забезпеченість якими досліджується в межах показника абсолютної ліквідності, він враховує вплив величини дебіторської заборгованості та запасів товарно-матеріальних цінностей, котрі сьогодні формують найбільш вагому частку у оборотному майні промислових підприємств (64% та 25% відповідно, станом на 30.09.2012 р.). Постійне зростання величини цих показників протягом останніх трьох років є однією із вкрай проблемних сторін функціонування суб'єктів господарювання промисловості, адже призводить до перманентної кризи неплатежів, особливо у короткостроковому періоді, а також до “вимивання” коштів із обігу та збитків через їх поступове знецінення за відсутності використання. Саме тому Φ_2 , на нашу думку, найбільш повно характеризує достатність у підприємства фінансових ресурсів для забезпечення виконання термінових зобов'язань. Окрім того, на досягнення принаймні цього показника ліквідності повинна бути спрямована діяльність промислових підприємств в умовах, коли жоден із індикаторів платоспроможності не відповідає нормативному значенню.

Доцільність виокремлення показника капіталовіддачі (далі – Φ_3) обумовлюється тим, що він, будучи відношенням чистої виручки від реалізації продукції до середньорічної вартості активів, демонструє загальну ефективність використання майна підприємства (об'єкта рейтингування) без врахування джерел його формування, а також те, на скільки швидко вкладений капітал окуповується за рахунок виготовленої та реалізованої продукції суб'єктів господарювання. Вартість капіталу промислових підприємств є найвищою із усіх галузей народного господарства (1 255 392,9 млн. грн., що становить

близько 30% від загальної вартості активів вітчизняних підприємств, згідно із офіційними статистичними даними станом на 31.12.2012 р.). Відповідно, висока вартість майна промислового підприємства вимагає постійного відстеження можливостей забезпечення його фінансування за рахунок результатів реалізації та доцільності такого забезпечення з огляду на те, скільки гривень доходу від реалізації приносить 1 гривня вкладеного в нього капіталу (вказаний показник завжди повинен бути більшим нуля та зростати у динаміці).

Показники рентабельності завжди мали пріоритетне значення в умовах аналізування діяльності підприємницьких структур, адже відображають рівень результативності їх функціонування, що вказує на можливість та доцільність подальшого здійснення виробничо-господарських процедур у обраному напрямку. В межах запропонованого рейтингового показникового переліку фінансово-економічного спрямування вважаємо за доцільне розраховувати рівень рентабельності власного капіталу (далі – Φ_4). Вказаний показник інформує, скільки гривень доданої вартості ми можемо отримати, вклавши у її отримання 1 грн. власного капіталу. Для підприємств промисловості, як і інших галузей, Φ_4 важливий тому, що показує, чи можливо за рахунок лише власних коштів забезпечувати ефективний функціональний розвиток об'єкта рейтингування, чи існує необхідність у залученні коштів ззовні. У 2009-2012 рр., за результатами статистичних спостережень, рівень збиткових промислових підприємств постійно зростав, змінившись із 33% у 2009 р. до майже 42% у кінці аналізованого періоду, що, за твердженням фахівців самих підприємств, стало наслідком недостатнього забезпечення власними фінансовими ресурсами та, автоматично, спричинило нарощення витрат цих суб'єктів господарювання на вартість отримання та обслуговування позикового капіталу (за останні 3 роки більш як у 1,2 рази зросли обсяги короткострокових кредитів банків, надані на фінансування вітчизняної промислової сфери).

Наступним напрямом дослідження в межах формування комплексної системи рейтингових показників є виробнича сфера (В). Основною причиною необхідності включення індикаторів цього типу у комплексний рейтинговий показник є те, що виробнича (операційна) діяльність є визначальною складовою економічного розвитку промислових підприємств, де, порівняно з підприємницькими структурами інших галузей, зосереджена найбільша частка

доступних їм предметів та засобів праці (операційні витрати промислових підприємств у 2012 р. склали 40,263% у їх повній собівартості та понад 55% – у загальній структурі операційних витрат вітчизняних суб'єктів господарювання). Ключовими показниками в межах виробничої сфери функціонування пропонуємо встановити наступні: рентабельність виробництва продукції, коефіцієнт ритмічності виробництва, частку браку у реалізованій продукції та коефіцієнт оновлення продукції. Рентабельність виробництва продукції (далі – V_1), формуючись як співвідношення прибутку від операційної діяльності до величини повної собівартості, потребує відстеження для того, аби з'ясувати, чи економічно виправданим є обсяг сукупних витрат, що були понесені для ресурсного забезпечення процесу виготовлення продукції. У сучасних умовах дуже часто спостерігається схильність керівництва підприємства до свідомого завищення витрат, що формують собівартість продукції (в першу чергу, з метою скорочення розміру податкових платежів), що, як стверджують фахівці, є ще одним фактором зростання кількості збиткових підприємницьких структур у промисловій сфері.

Коефіцієнт ритмічності виробництва (далі – V_2) вказує на злагодженість усіх етапів виробничого процесу на підприємстві, відображаючи рівень рівномірності випуску продукції у запланованому обсязі та асортименті відповідно до графіку. Якщо виробнича діяльність є неритмічною, то, з одного боку, це створює негативний вплив на обсяги реалізації продукції, адже, невідповідність обсягів виготовленої продукції існуючому попиту на певну дату неминуче призведе до втрати покупців (як реальних, так і потенційних) та, відповідно, недоотриманих прибутків і гальмування розвитку. Якщо неритмічність стає причиною перевиробництва на певну дату, то це, внаслідок знову ж таки невідповідності попиту, зумовить значне затоварення складів, що призведе до підвищення собівартості продукції, зменшення суми прибутку, погіршення фінансового стану підприємства.

Брак є вагомим показником якості продукції, тому його частку в обсязі реалізації (далі – V_3) слід обов'язково враховувати в контексті з'ясування його впливу на результативність за виробничою сферою. Основними причинами браку, як свідчить практика функціонування вітчизняних промислових підприємств, є: недостатня кваліфікація робітників, порушення у роботі обладнання, низька якість інструментів та іншого виробничого інвентарю, помилки в технічній документації, халатність працівників та низька трудова дисципліна тощо. В більшості розвинутих країн

у промисловому виробництві існує максимально допустимий рівень браку (в середньому 2-3% від обсягу виготовленої продукції). При цьому, найкращі результати в сфері мінімізування рівня забракованої продукції показують японські підприємства, де основні зусилля менеджерів усіх рівнів зосереджені на максимальному скороченні частки продукції з дефектами за рахунок застосування сучасних високоефективних систем управління якістю (рівень браку і частота поломок японських автомобілів, телевізорів та інших промислових виробів, як стверджують фахівці, є у 10 разів нижчою, ніж аналогічні результати європейських компаній). Що стосується вітчизняного досвіду, то відповідно до п. 138.7 ст. 138 “Склад витрат та порядок їх визнання” Податкового кодексу України № 2755-VI від 02.12.2010 р. зазначено, що підприємства самостійно зобов’язані встановлювати норми витрат від браку, проте вони можуть бути включені до собівартості лише у разі наявності економічного обґрунтування їх запланованого розміру [9]. Отже, зрозуміло, що бракована продукція є значним тягарем для промислового підприємства, високий рівень якої, окрім скорочення результативності фінансово-господарської діяльності, не дасть змоги вітчизняним підприємствам забезпечити достойну конкурентну позицію, особливо в процесі налагодження міжнародних економічних зв’язків.

Коефіцієнт оновлення продукції (B_4) є одним із ключових показників інноваційної діяльності підприємств, що відображає рівень доцільності її фінансування, адже вказує на частку розробленої новаторської продукції, котра, за умови ефективного функціонування маркетингового напрямку, характеризується високим рівнем конкурентоспроможності та забезпечує нарощення загального рівня здатності конкурувати та ефективно розвиватись у сучасних умовах.

Оцінювання технологічної сфери T , що є першочергово важливим в умовах аналізування виробничої діяльності промислових підприємств, передбачає узагальнення фондівіддачі, фондоозброєності праці, коефіцієнтів оновлення основних засобів, екстенсивного та інтенсивного завантаження обладнання. Наведені показники відображають рівень техніко-технологічного забезпечення виробничого процесу засобами праці. Коефіцієнт фондівіддачі T_1 характеризує рівень ефективності використання засобів праці, адже вказує, скільки одиниць продукції виробляється одиницею основних фондів підприємства. Ведучи мову про показник фондоозброєності (T_3), слід зазначити, що він характеризує рівень технічної

оснащеності праці, вказуючи на величну основних виробничих фондів, які використовує один працівник. Зростання фондоозброєності є основою підвищення продуктивності праці, яка повинна зростати порівняно швидше. В іншому разі, знижується T_1 , а, відповідно, погіршується використання основних виробничих фондів. Умовами зростання T_3 є підвищення коефіцієнта змінності, автоматизація виробництва, активне оновлення комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, підвищення кваліфікаційного рівня працівників, застосування високоякісних матеріалів, сировини та ін. Для аналізування рівня ефективності використання наявного устаткування за часом, пропонуємо застосовувати показник T_4 , котрий також відображає злагодженість роботи основної виробничої техніки. Інтенсивне навантаження виробничої потужності, що пропонуємо аналізувати за показником T_5 , приводить до скорочення постійних витрат та, відповідно, собівартості виробництва, що, в свою чергу, уможлиблює нарощення продуктивності праці. Разом з тим, наведений показник у значно більшій мірі, ніж T_4 , відображає характер виробництва та технологічного процесу. Що стосується показника оновлення основних засобів T_2 , то він, поряд із B_4 , є ще однією характеристикою інноваційності виробничо-господарської діяльності промислового підприємства, що відображає технічний рівень її забезпеченості та характеризує спроможність підприємства випускати продукцію із застосуванням передової техніки і технології виробництва, що забезпечує нарощення її якісних параметрів.

Аналізування кадрової сфери (К) відбувається на засадах розрахунку коефіцієнтів продуктивності праці, плинності кадрів, корисності використання фонду робочого часу та середньої заробітної плати. Продуктивність праці (K_1) свідчить про зростання ефективності та прогресивного розвитку підприємства. Воно безпосередньо пов'язано із зниженням трудомісткості продукції, оптимальністю використання робочої сили, підвищенням кваліфікації робітників, раціональністю організації та стимулювання праці. Рівень плинності кадрів, що характеризує показник K_2 , відображає рух кадрів в організації, який обумовлений незадоволеністю працівників якими-небудь елементами виробничої ситуації або незадоволеністю власника (адміністрації) виробничою поведінкою працівника та вказує на стабільність та злагодженість роботи персоналу промислового підприємства. Значення середньої заробітної плати K_3 дозволяє вивити рівень витрат підприємства на винагородження індивідуальної трудової діяльності працівників та слугує індикатором

стимулювання праці. Коефіцієнт корисності використання робочого часу K_4 вказує на кількість часу, що витрачено безпосередньо на виконання основної роботи, передбаченої в обов'язках працівників, та чітко сигналізує про доцільність продовження співпраці з ними.

Ринкову сферу P , що відображає ефективність функціонування підприємства у зовнішньому економічному середовищі, доцільно аналізувати на засадах розрахунку частки ринку (P_1), рентабельності реалізації продукції (P_2), рівня капіталізації підприємства (P_3), а також термінів погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей (P_4 та P_5). Індикатор P_1 уможливорює дати оцінку рівню конкурентоспроможності підприємства з точки зору освоєного ним ринкового потенціалу. Як правило, зі зростанням ринкової частки позиція підприємства стає більш стійкою, а підприємство, відповідно, більш конкурентоздатним. Зіставляючи потенціал ринку в цілому з часткою підприємства або його найближчих конкурентів, можливо визначити "ринкові частки", освоюючи які, підприємство може розширити діапазон свого ринкового впливу. Що стосується коефіцієнта P_2 , то він є базисом для відстеження ефективності функціонування підприємства на етапі реалізації виготовленої продукції, адже вказує на рівень прибутковості продаж підприємства та, відповідно, коректність заходів його планово-реалізаційної політики і забезпечення конкурентоздатної позиції на ринку. Встановлення рівня капіталізації підприємства (P_3) є ще одним індикатором рівня конкурентоспроможності суб'єкта господарювання, який відображає реальну вартість майна підприємства в умовах ринку та, відповідно, перебуває у тісному зв'язку із ефективністю використання усіх його виробничих ресурсів. Коефіцієнти P_4 та P_5 обрано для оцінювання ринкової сфери господарювання промислового підприємства із тих міркувань, що вони, забезпечуючи можливість відстежувати рівень керованості фінансових потоків підприємства, найбільш повно відображають рівень ефективності його співпраці із ключовими контрагентами на ринку – дебіторами та кредиторами.

Узагальнення наведених показників (рис. 1) за допомогою спеціально підібраного методу формує максимально адекватну та повну картину про ефективність функціонування досліджуваних об'єктів у вигляді комплексної рейтингової оцінки як ключового результату здійснення рейтингування на підприємстві.

Рис. 1. Система індикаторів для рейтингування промислових підприємств (узагальнено авторами)

Таким чином, ґрунтовний аналіз у сфері індикаторного забезпечення рейтингової діяльності показав, що усі напрацювання вітчизняних та зарубіжних науковців, а також результати практичної діяльності фахівців рейтингових агентств та нормативно-правових положень державних регулювальних органів спрямовані на розрахунок рейтингів, що відображають, в основному, результати фінансово-економічної активності досліджуваних об'єктів (показники рентабельності, ділової активності, платоспроможності та ін.).

Проте цей підхід є занадто обмежений та нерепрезентативний в умовах рейтингування промислових підприємств. З огляду на це, розвинуто систему показників для забезпечення полікритеріального рейтингового оцінювання промислових підприємств з урахуванням декомпозиції на фінансово-економічний, виробничий, технологічний, кадровий та ринковий блоки. Така структура показників дає змогу забезпечити часткове рейтингування за ключовими сферами функціонування об'єктів рейтингування і виявити сильні та слабкі

сторони кожного з них за зазначеними напрямками задля з'ясування їх впливу на загальну результативність функціонування досліджуваних промислових підприємств. При цьому, наявність у межах кожної із показникових сфер індикаторів, що за різними параметрами характеризують основні засоби суб'єктів господарювання, дозволяє стверджувати про доцільність застосування наведеної системи індикаторів полікритеріального рейтингування як об'єктивного інструменту комплексного оцінювання ефективності формування та використання основного капіталу підприємств.

Список використаних джерел

1. Мельник О.Г. Принципи добору показників для побудови системи рейтингового оцінювання діяльності машинобудівних інноваційних структур / О.Г. Мельник, Ю.Л. Логвиненко (Чиркова) // Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції [Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури] (Львів, 19-21 травня 2011 р.). – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”. – 2011. – С. 312-314.
2. Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій “Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій” №22 від 23.02.98 р.
3. Наказ Міністерства фінансів України “Про затвердження Методики аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств державного сектору економіки” №170 від 14.02.2006 р.
4. Наказ Міністерства економіки України “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства” №14 від 19.01.2006 р.
5. Наказ Міністерства економіки України та з питань євроінтеграції, Фонду державного майна України “Про затвердження критеріїв ефективності управління суб'єктами господарювання державного сектору економіки” №375/2298 від 18.12.2003 р.

6. Наказ Міністерства транспорту України “Про затвердження методичних рекомендацій по організації та проведенню балансових комісій на підприємствах, що належать до сфери управління, та в підгалузях Міністерства транспорту України” №249 від 28.03.2003 р.
7. Наказ Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України “Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації” №49/121 від 26.01.2001 р.
8. Мельник О.Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій : [монографія] / О.Г. Мельник. – Львів: Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2010. – 344 с.
9. Податковий кодекс України №2755–VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

Мельник О. Г., Чиркова Ю. Л. Оценка эффективности использования основного капитала предприятий региона на основе рейтингования

Обоснована целесообразность применения рейтингования в условиях оценки эффективности использования основного капитала субъектов хозяйствования. Доказана необходимость осуществления рейтинговой оценки предприятий в разрезе финансово-экономической, технологической, производственной, кадровой и рыночной сфер и очерчено индикаторное наполнение каждой из сфер с целью обеспечения многокритериального рейтингования.

Ключевые слова: *рейтингование, рейтинг, методика поликритериального рейтингования, индикатор, основной капитал предприятия.*

Melnyk O. H., Chyrkova Yu. L. The evaluation of the efficiency of enterprises fixed capital usage on the rating basis.

The rating activity application essence in the conditions of evaluation of enterprises fixed capital usage is grounded. The necessity of rating activity realization in the context of financial and economic, technological, productive, personnel and market spheres is proved as long as there is contoured the indicator filling of each sphere with the aim of polycriterial rating activity provision.

Key words: *rating activity, rating, polycriterial rating methodics, indicator, enterprise fixed capital.*